

150 éves a magyar gyógyszerkönyv – erdélyi születésű munkatársak. Kihívások a harmadik évezredben

Gyéresi Árpád^{*1}, Kata Mihály², Gyéresi Mária³

¹Marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Kar

²Szegedi Gyógyszerésztudományi Kar

³Salvator Gyógyszertár Marosvásárhely

AUTHOR AFFILIATION

¹Marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Kar

²Szegedi Gyógyszerésztudományi Kar

³Salvator Gyógyszertár Marosvásárhely

CORRESPONDING AUTHOR

Gyéresi Árpád

540143-Tîrgu-Mureş/Marosvásárhely,

Aleea Cornișă 4/16, Románia

agyeresi@gmail.com

ARTICLE HISTORY

Received: 15-Sept-2021

Accepted: 18-Oct-2021

DOI: 10.2478/orvtudert-2021-0005

The 150th anniversary of the Hungarian Pharmacopoeia – the role of Transylvanian-born professionals. The challenges of the third millennium

ABSTRACT

Two editions of the epoch-making first Hungarian pharmacopoeia (1871, 1888) were published in the 19th century. In the 20th century, this was followed by five more editions of the National Pharmacopoeia.

There were many prominent Transylvanian specialists among the co-workers of these publications (III. - VII., 1909-1986) Lajos Dávid, senior dr. Béla Issekutz, dr. Zsigmond Jakabházy, junior dr. Miklós Jancsó, László Kovács, Dénes Kőszegi, István Novák, Tibor Széki, Lajos Winkler representing almost all fields of pharmacology and pharmacy. Their role in the field of Hungarian medical and pharmacist training, education and organization of scientific research proved to be perpetual.

On the 150th anniversary of the publication of the first Hungarian pharmacopoeia, with this study we pay tribute to the memory of these outstanding scientists and their endeavour to create lasting values.

Keywords: Hungarian pharmacopoeia transylvanian co-workers challenges

KIVONAT

A korszakos jelentőségű első magyar gyógyszerkönyvnek két kiadása (1871, 1888) jelent meg a 19. században. A 20. században ezt a nemzeti gyógyszerkönyv további öt kiadása követte. Ezeknek a kiadásoknak (III. – VII., 1909-1986) a munkatársai között találhatunk számos erdélyi származású jeles szakembert: Dávid Lajos, id. dr. Issekutz Béla, dr. Jakabházy Zsigmond, ifj. dr. Jancsó Miklós, Kovács László, Kőszegi Dénes, Novák István, Széki Tibor, Winkler Lajos, szinte valamennyi gyógyszerészi, gyógyszerészeti területet képviselve. Elévülhetetlen szerepet játszottak a magyar orvos- és gyógyszerészképzés, az oktatás- és tudományszervezés terén is.

Az első magyar gyógyszerkönyv megjelenésének 150. évfordulóján e tanulmányunkkal tisztelgünk maradandó értékeket teremtő munkásságukra emlékezve.

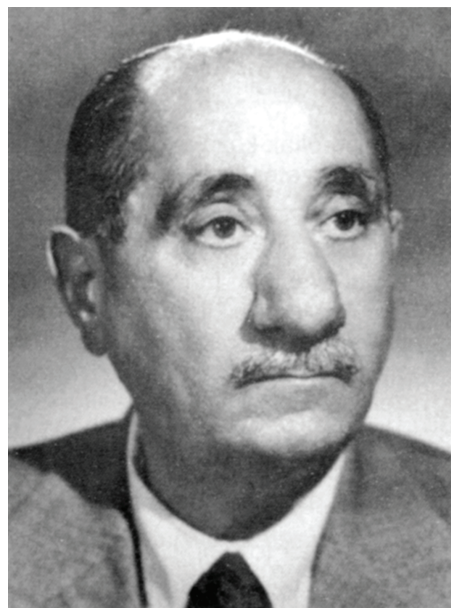
Kulcsszavak: Magyar gyógyszerkönyv, erdélyi munkatársak, kihívások

Bevezetés

Erdély az évszázadok során mindig is jelentős szerepet töltött be a műveltség, a természettudományok fejlődése terén. Érvényes ez a gyógyítás, az orvos- és gyógyszerésztudományok területére is. Így az 1871-ben megjelent első magyar nemzeti gyógyszerkönyv (1. ábra) 20. századi kiadásainak (III.–VII.) munkatársai között is számos erdélyi születésű jeles szakembert (gyógyszerészt, orvost, vegyészt) találunk: *Dávid Lajos* – az V., id. *dr. Issekutz Béla* – az V. és a VI., *dr. Jakabházy Zsigmond* a IV., ifj. *dr. Jancsó Miklós* – a VI., *Kovács László* – a VI., *Kőszegi Dénes* – a VI., *Novák István* – a VI. és a VII. kiadás, *Széki Tibor* az V., *Winkler Lajos* a III. és a IV. kiadás (1. sz. táblázat).

Álljon itt emlékeztetükre a következőkben életútjuk, szakmai pályájuk méltatása.

Egyikünknek személyes emlékei fűződnek a Szegedi Gyógyszerésztudományi Karon oktató hajdani tanáraihoz.

2. ábra. Dávid Lajos

Dávid Lajos (Kézdivásárhely, 1889. – Szeged, 1962.) [5, 10-22, 26]

Pályáját szülővárosában gyógyszerész gyakornokként kezdte 1906-ban, majd a gyakornoki vizsga letételét követően (1909) a Ferenc József Tudományegyetemen szerzett gyógyszerész oklevelet 1911-ben.

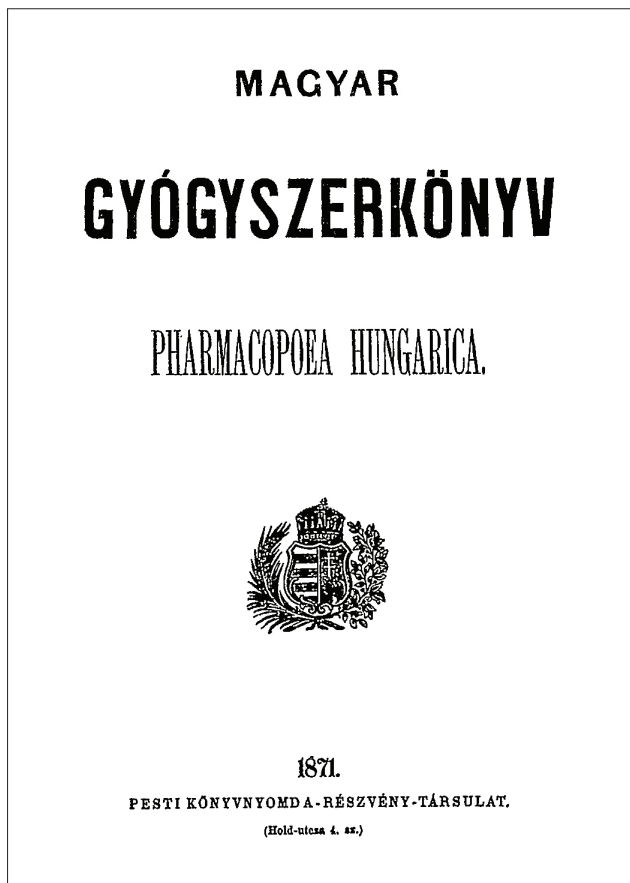
1913-ban gyógyszerészdoktori címet szerzett. A kolozsvári Egyetemi Gyógyszertárban tanársegédi, majd gyógyszerértári vegyész beosztásban dolgozott 1920-ig. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem megszűnése után áttelepült Szegedre, ahol 1921-ben megbízást kapott az Egyetemi Gyógyszertár létesítésére, a gyógyszerészet

tárgy oktatására, majd az önálló Gyógyszerészeti Intézet kialakítására, melynek 1926-tól 1958-ig, nyugdíjazásáig igazgatója volt. 1930-ban nyilvános rendkívüli, majd 1944-től rendes egyetemi tanár, tanszékvezető. Egyedi módon az Orvostudományi Kar dékánja (1947/48), majd prodeánja volt (1948/49). 1952-ben kandidátusi címet kapott. Gyógyszerész- és orvostanhallgatók oktatását is ellátta gyógyszer-készítéstan és kvalitatív analízis tárgykörében.

Publikációival nemzetközi hírnevet szerzett. Számos hazai és külföldi szakmai társaság tagja volt.

I. táblázat. A Magyar Gyógyszerkönyv kiadásainak erdélyi származású munkatársai [1-9]

Kiadás	Elnök/Főszerkesztő	Erdélyi munkatársak
I. 1871 [1]	Than Károly [9]	-
II. 1888 [2]	Than Károly	-
III. 1909 [3]	Bókay Árpád	Winkler Lajos – a szerkesztőbizottság tagja
IV. 1934 [4]	Vámosy Zoltán	Winkler Lajos, és dr. Jakabházy Zsigmond – tag
V. 1954 [5]	Schulek Elemér	Dávid Lajos, dr. Issekutz Béla, Széki Tibor – tag, Kovács László – munkatárs
VI. 1967 [6]	Schulek Elemér	Dávid Lajos, dr. Issekutz Béla, Széki Tibor – tagok, dr. Jancsó Miklós, Kovács László, Kőszegi Dénes, Novák István – albizottsági tagok
VII. 1987 [7]	Végh Antal	Novák István – albizottsági tag, tanácsadó
VIII. 2003 [8]	Paál Tamás	-

1. ábra. I. Magyar Gyógyszerkönyv

Gyógyszerészet című háromkötetes tankönyvet írt (I.-II. – 1927 és III. – 1937).

1944-ben jelent meg A IV. Magyar Gyógyszerkönyvben hivatalos nem galenusi anyagok és készítmények elkülönítése és felismerése című könyve, melyet évtizedekig használtak a hallgatók és a gyakorló gyógyszerészek is. Gyógyszer-analitikával (alkaloidok), kisüzemi gyógyszer-gyártással, készítmények vizsgálatával (tabletták, pilulák szétesése) is foglalkozott.

Az V. Magyar Gyógyszerkönyv szerkesztésében a Galenusi gyógyszerészet Albizottság tagjaként vett részt.

A holokauszt idején mentette izraelita tanártársait.

Szegeden hunyt el 1962. augusztus 30-án, síremléke a Belvárosi temető „Díszsírhelyek” részében van.

A kórházi-klinikai gyógyszerészet eredményes fejlesztése terén kifejtett tevékenységéért a Magyar Gyógyszerészeti Társaság Kórházi Szervezete halálának 20. évfordulóján, 1982-ben, emlékérmet bocsátott ki.

Születésének 100. évfordulóján a Szegedi Gyógyszerésztudományi Karon és az Egyetemi Gyógyszertár falán emléktáblát helyeztek el. Halálának 30. évfordulóján

1992-ben szülővárosában, Kézdivásárhelyen az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának tudományos ülésszakán emlékeztek meg róla.

Személyes emlékek. Dávid professzornak a gyógyszerkönyv második kiadásától teljes áttekintése volt, pl. a Burow-oldat összetételét és készítését a II., III., IV., V. kiadások szerint kellett tudnunk. Az ötödikről azt mondta, hogy „az marhaság kérem”.

A Receptúra előadások az Eötvös utcai épület nagy tantermében voltak. Receptolvasás gyakorlása végett a táblára vényeket írtak fel. Amikor éppen egy étvágyjavító csepről volt szó a Professor felszólított egy hallgatót:

– Olvassa kérem, amit lát. – Meglepett férfitársunk meg olvasta:

– Recipe, Tré (Trae) Strychni gramma.... Tré (Trae) Chinae compositae grammata... –hallottuk...

– Elég. Elég! – mondta a Professor, magából kikelve.

Nekünk ugyan volt fogalmunk a tré dolgokról (főként a politikában), de arra nem számítottunk, hogy ilyenek a receptúrában szintén akadnak... s arra meg pláne nem, hogy ezt nekünk oktatják is...

Szigorlatán 102-en vettünk részt: 68-an jeles vagy jó eredményt értünk el, öten ismételték, akik közül az utóvizsgán egyikük négyesre, négyen közepesre, vizsgáztak.

Id. dr. Issekutz Béla (Kőhalom, 1886. – Budapest, 1979.) [5,6,13,14,16,17,21-26]

Édesapja, Issekutz Hugó (Székelyudvarhely, 1855 – Kolozsvár, 1915) gyógyszerész volt, aki

3 ábra. Id. dr. Issekutz Béla

gyógyszerészi oklevelét 1881-ben, majd gyógyszerész-doktori diplomáját 1892-ben szerezte a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen. 1904-ben létrehozta a kolozsvári Egyetemi Gyógyszertárat.

Id. Issekutz Béla (ifj. Béla – a fia volt, 1912-1999) egyetemi tanulmányait Kolozsváron a Ferenc József Tudományegyetemen végezte, ahol 1908-ban avatták orvosdoktorrá. Egyetemi pályafutását – későbbi apósa – dr. *Jakabházy Zsigmond* Gyógyszertani Intézetében kezdte, ahol megbízást kapott gyógyszerismereti előadások tartására. Közös munkájuk a kétkötetes *A gyógyszerismeret tankönyve*, 1913-ban jelent meg. 1919-ben nyilvános rendkívüli tanári kinevezést kapott. A kolozsvári egyetemet sújtó trianoni döntés után előbb Budapestre, majd Szegedre távozott, ahol –miután 1921-ben nyilvános rendes tanárrá nevezték ki – megbízták a Gyógyszertani Intézet vezetésével. Végig részt vett a gyógyszerészek oktatásában és emellett számos egyetemi vezető tisztséget látott el: az Orvostudományi Kar dékánja, majd az Egyetem rektora, prorektora is volt. 1937-ben a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán a Gyógyszerismereti Intézet, majd 1939-től nyugdíjazásáig a Gyógyszertani Intézet tanszékvezető professzora. Itt is számos vezető tisztséget töltött be (dékán, majd 1954-1962 között rektorhelyettes volt).

1954-ben a Kísérleti Orvostudományi Intézet osztály-vezetőjévé nevezték ki. Elévülhetetlen érdemei vannak a magyar gyógyszerkutatás megszervezésében. Több új gyógyszer és hatásmódjuk felfedezője. Fontos gyakorlati eredményeket ért el a kémiai szerkezet és hatás összefüggéseinek kutatásával.

Részt vett a simaizom-görcsoldó *Novatropin*, a vizelethajtó *Novurit* és *Hypothiazid* kifejlesztésében, amelyek farmakológiai vizsgálatát végezte.

Rendkívül aktív szerepet töltött be a tudományos életben, tevékenységét számos kitüntetéssel ismerték el, 1952-ben Kossuth-díjat is kapott. A Magyar Tudományos Akadémia tagja volt.

Szakkönyvei maradandó értékűek. Legismertebbek a háromkötetes *Gyógyszertan és gyógyítás* (1959-1960), az 1979-ig négy kiadást is megért *Gyógyszerrendelés* (társzerző: lánya, *Issekutz Livia*).

Szakmai tekintélyét tükrözi, hogy a Magyar Gyógyszerkönyv V. és VI. kiadása Szerkesztőbizottságában a Biológiai (és Farmakológiai – VI.) Albizottság elnöke volt.

90 éves évfordulójának emlékére 1976-ban bronzérem készült.

1979. július 31-én hunyt el Budapesten. Síremléke a Farkasréti temetőben van.

Dr. Jakabházy Zsigmond (*Kiskede*, 1867 – Budapest, 1945) [4,13,16,17,21,22,25-28]

Szülfaluja, Kiskede (Chedia Mică, Hargita megye), Székelyudvarhely mellett, ma Siménfalva község része. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát, 1891-ben. Ösztöndíjasként külföldi egyetemeken (Strasbourg, Lipcse) folytatott tanulmányokat. Meghívást kapott a kolozsvári egyetemre, ahol 1899-ben a kísérletes gyógyszer- és gyógyszerismereti módszertan magántanára lett. 1901-ben a grazi egyetemen volt tanulmányúton. 1913-1919 között a gyógyszer- és gyógyszerismereti tanára Kolozsváron.

Legfontosabb munkája a vejével, dr. *Issekutz Bélával* közösen írt kétkötetes *Gyógyszerismeret* (1913) könyve.

Egyesületi és szerkesztői tevékenysége is jelentős: tagja az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvosi- és Természettudományi Szakosztályának, melynek titkára is volt 1906-1915 között. Tagja volt az *Értesítő* az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályából szakfolyóirat szerkesztőbizottságának, 1913-tól 1919-ig szerkesztője. 1919-ben – az új hatalomra való felesküdest nem vállalva – a kolozsvári egyetem elhagyására kényszerült. Rövid ideig orvosi praxist folytatott szülőhelyén.

1920-ban a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karának meghívására a Gyógyszertani Intézet, majd a gyógyszerészképzést szolgáló önálló Gyógyszerismereti Intézet tanára lett. Ennek igazgatója volt az 1937-ben történt nyugdíjazásáig. 1924-1936 között az Orvostudományi Kar dékánja volt.

Tudományos téren gyógyszerismereti (farmakognóziái) témákkal, valamint a gyógyszerek és mérgek hatásmechanizmusával foglalkozott.

Tudományos munkássága elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották (1923).

Szakértőként, mint a gyógyszerismeret nyilvános rendes tanára, tagja volt a Magyar Gyógyszerkönyv IV. kiadása Szerkesztőbizottságának. (**5. ábra**)

Figyelemre méltó, hogy a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság alapító tagja, éveken át a vezetőség tagja, 1935-től 1943-ig a Társaság elnöki tisztségét töltötte be. Személyes kapcsolatait felhasználva kezdeményezte a hazai és külföldi orvosi és gyógyszerészeti társaságokkal való kapcsolatok felvételét és azok ápolását.

70. születésnapjának tiszteletére a Társaság emlékérmét veretett „A M.(agyar) Gyógyszerésztudományi Társaság Jakabházy Emlékérme – 1937” felirattal.

1945. július 5-én hunyt el Budapesten, ahol a temetése is történt.

Ifj. dr. Jancsó Miklós (Kolozsvár, 1903 – Szeged, 1966) [5,19,21,23,25]

Édesapja, *id. dr. Jancsó Miklós* (Kolozsvár, 1868 – Szeged, 1930) a kolozsvári magyar Tudományegyetem utolsó, az új szegedi Egyetem első belgyógyász professzora volt.

Ifj. dr. Jancsó Miklós orvosi oklevelét 1928-ban a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen szerezte. Issekutz Béla professzor meghívására került a szegedi egyetem Gyógyszertani Intézetébe. Ösztöndíjasként a berlini Robert Koch Intézetben kemoterápiás, valamint bakteriológiai-szerológiai kutatásokat végzett. 1931-től visszatért a Gyógyszertani Intézetbe, ahol gazdag oktatói- és nemzetközi hírű kutatómunkáját egész életében végezte. 1937-től az Intézet vezetője volt. 1938-ban nyilvános rendkívüli, majd 1940-től nyilvános rendes tanár. Kiemelkedő

6. ábra. Ifj. dr. Jancsó Miklós

eredményeket ért el a kemoterápiás szerek és a kapszaicin kutatása terén.

MAGYAR
GYÓGYSZERKÖNYV

IV. KIADÁS

PHARMACOPOEA
HUNGARICA

EDITIO IV.

BUDAPEST, 1934.
MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI NYOMDA.
1500/1933.

I.

ELŐSZÓ ÉS ALAPELVEK.

A Magyar Gyógyszerkönyvnek ezt a IV. kiadását az Országos Közegészségi Tanács javaslatára a m. kir. Népjóléti és Munkatügyi Miniszter rendeletére *Dr. Mágocsy-Dietz Sándor* egy. ny. r. tanár, *Dr. Bugarszky István* egy. ny. r. tanár, *Dr. Matolcsy Miklós* egy. c. rk. tanár, mint szakértők bevonásával és a *M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet* közreműködésével az Országos Közegészségi Tanács által megbízott alábbi szerkesztő-bizottság dolgozta ki és írta meg:

Dr. VÁMOSSY ZOLTÁN a gyógyszerészet egy. ny. r. tanára, m. kir. egészségügyi főtanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, az Országos Közegészségi Tanács és az Igazságügyi Orvosi Tanács rendes tagja, mint elnök és főszerkesztő;

Dr. WINKLER LAJOS az analitikai és gyógyszerészeti kémia egy. ny. r. tanára, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja; *Dr. JAKABHÁZY ZSIGMOND* a gyógyszerismeret egy. ny. r. tanára, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja;

Dr. DEER ENDRE gyógyszerész, m. kir. kormányfőtanácsos, az Országos Közegészségi Tanács rendes tagja.

Latinra fordította: *ERNYÉY JÓZSEF*, a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának igazgatója.

5. ábra. IV. Magyar Gyógyszerkönyv

1946-ban kutatási érdemei alapján a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották. Ennek keretében 1957-től az Élettani Bizottság elnöke volt. Számos elismerés birtokosa, kétszer kapott Kossuth-díjat (1948 és 1955).

Az V. Magyar Gyógyszerkönyv munkatársa volt a Biológiai és Farmakológiai Albizottság tagjaként.

Emlékét őrző domborműve van a szegedi Dóm téren, Az 1967-ben alapított *Jancsó Miklós Emlékérem és Jutalomdíj* a kimagasló tudományos tevékenység elismerését szolgálja.

Szegeden hunyt el 1966. április 16-án.

Kovács László (Nagyenyed, 1920 – Budapest, 2002) [5-7,16,18-20,28,29]

Szülővárosában, a nagy múltú Nagyenyedi Kollégiumban érettségizett, majd Kolozsváron gyógyszerári gyakornok volt. Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, ahol 1943-ban gyógyszerészi, majd 1947-ben gyógyszerészdoktori oklevelet szerzett.

Egyetemi pályafutását a Széki Tibor professzor vezette Szerves- és Gyógyszerészi Kémiai Intézetben kezdte, aztán a Végh Antal professzor vezetésével önállóan Gyógyszerészi Kémiai Intézetben folytatta 1953-ig. Utána a Pest Megyei Gyógyszertári Vállalat szakfelügyelője, majd 1955-től főelőadó az Egészségügyi Minisztériumban. 1957-ből szerepet vállalt a *Gyógyszerészet* folyóirat

7. ábra. Kovács László

szerkesztésében, 1959/60-ban felelős szerkesztő volt.

1959-ben Kedvessy professzor meghívására Szegedi Egyetem Gyógyszertechnológiai Intézetébe került adjunktusként, majd 1963-tól docensi fokozatot kapott és az Intézet tanszékvezető-helyettese lett. Néhány évig a Közel-Keleten dolgozott. 1978-ban az Országos Gyógyszerészeti Intézetbe került, a Gyógyszerészeti Főosztály vezetésével bízták meg. Egyben az Orvos-továbbképző Intézet Gyógyszerészeti Tanszéke keretében a gyógyszerész továbbképzés feladatait látta el 1985-ös nyugdíjazásáig. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság vezetőségében is szerepet vállalt. Külföldön, így Romániában, több alkalommal képviselte a magyar gyógyszerészetet.

Alapvető kutatási területe a gyógyszertechnológia és a gyógyszerellenőrzés volt. Közelebbről a gyógyszerkönyvben hivatalos olajok stabilitása (avasodása). E témából kandidátusi értekezést készült összeállítani.

A VI. Magyar Gyógyszerkönyv Szerkesztőbizottságában a Kémiai Albizottság tagja volt *Kőszegi Dénes* professzorral együtt, az V. és a VII. kiadásban – *Kata Mihály* tanársegéddel együtt – felkért szakértőként működött közre.

Sokoldalú, gazdag pályafutása során tevékenysége felölelte a gyógyszerészet szinte valamennyi területét.

Budapesten hunyt el 2002. május 10-én. Sírja a budapesti Farkasréti temetőben van.

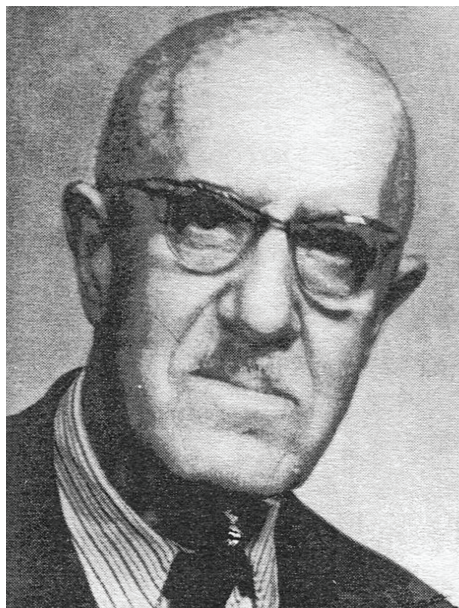
Személyes emlék. Kovács Lászlóval – egymás között „Mackó bácsival” – 1960-tól dolgoztunk együtt, akinek az országban akkor igen nagy szakmai tekintélye volt. Éveken át tételesen végeztük (*Kata Mihály*) a magyar vazelinek bevizsgálását a Magyar Gyógyszerkönyv és az Amerikai Gyógyszerkönyv szerint, a külföldön való értékesítés céljából.

Kőszegi Dénes (Nagylak, 1888 – Szeged, 1970) [6,17-19,23,26,30,31]

Egyetemi tanulmányait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Matematikai és Természettudományi Karán végezte. *Fabinyi Rudolf* professzor legkiválóbb tanítványai közé tartozott. 1912-ben szerzett vegyészdiplomát, 1914-ben bölcsészdoktor lett. Gyakornok, majd tanársegéd volt *Fabinyi* prof. Intézetében.

1918-ban gyógyszerészgyakornoki (tirocinális) vizsgát tett és ugyanebben az évben befejezte elsőéves gyógyszerészeti tanulmányait.

Az első világháborút lezáró trianoni békediktátum után a Kolozsvári Tudományegyetemmel előbb Budapestre, majd Szegedre, *Széki Tibor* professzor Vegytani Intézetébe került (1921). Itt adjunktussá lépett elő, majd 1933-ban

8. ábra. Kőszegi Dénes

gyógyszerészi kémiai analitika tárgykörben magántanárrá habilitáltak. 1938-ban a Szerves és Gyógyszerészi Vegytani Intézet tanára.

1950-ben kinevezték nyilvános rendkívüli tanárnak és az önállóvá vált Gyógyszerészi Vegytani Intézet vezetésével bízták meg. Megszervezte a gyógyszerészi kémia oktatását. A gyógyszerésképzésnek az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe való utalása után 1951-től nyugdíjazásáig (1963) tanszékvezető volt.

Tudományos kutatásai a klasszikus analitika, a gyógyszervizsgálat, a hazai cellulóz-gyártás területére terjedtek ki. Közreműködött a VI. Magyar Gyógyszerkönyv szerkesztésében, a Kémiai Albizottság tagja volt.

1870. szeptember 14-én hunyt el Szegeden. Nyughelye a Belvárosi temetőben van. Özvegye alapítványt hozott létre és emlékérmét, mely az egyetem gyógyszerészhallgatóinak jutalomdíjául szolgál gyógyszer-analitikai tárgykörben készített pályamunkáért.

Személyes emlék. Hallgatóként Kőszegi Dénes professzort magunk között mi csak „Dini bácsinak” neveztük, persze kellő tisztelettel.

Megjelenésében, öltözködésében is egyéniség volt, aki – magas termetű lévén – kis Saks motorbiciklijén mindenkinek feltűnt. Gyakran lehetett látni a Tiszán is, amint motorcsónakot vezetett...

Kvalitatív analitika előadásain táblára írta a reakció-egyenleteket, mivel nem volt jegyzetünk, mindent le

kellett írunk (amit a hivatalsegédje gondosan letörölt). Az egyszerűbb és látványosabb analitikai reakciókat kémcsőben kivétel nélkül bemutatta, hivatalsegédje asszisztenciája mellett.

Novák István (Nagyenyed, 1906 – Szeged, 1978) [6,7,14,16,18,19,22,32-34]

Édesapja Kézdivásárhelyen született és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerzett gyógyszerészi oklevelet. Később Nagyenyeden, majd Gyergyószentmiklóson volt gyógyszerértár-tulajdonos. Fia, **Novák István** Nagyenyeden született 1906. szeptember 25-én. A család az első világháború idején, 1916-ban menekültként érkezett Szegedre. Tanulmányait Gyergyószentmiklóson kezdte el, majd Szegeden fejezte be. Előbb gyógyszerértári gyakornok volt, aztán 1926-1928 között végezte egyetemi tanulmányait. Egyetemi gyakornok, tanársegéd lett a Gyógyszerészeti Intézetben és Egyetemi Gyógyszerértárban, 1930-ban gyógyszerészdoktori címet szerzett.

1931-1937 között a Richter Gedeon Vegyészeti Gyárban osztályvezető volt, majd 1937-től a szegedi egyetemi Gyógyszerészeti Intézet és Egyetemi Gyógyszerértár fővegyészeként került kapcsolatba az oktatással.

1944-ben magántanári képesítést szerzett. 1945-től 1953-ig az Egyetem Gyógyszerismereti Intézetének megbízott vezetője, majd 1953-ban egyetemi tanári kinevezést ért el és –nyugdíjazásáig (1977) – a Szegedi

9. ábra. Novák István

Orvostudományi Egyetem Gyógynövény- és Drogismereti Intézetének tanszékvezető professzora.

Dávid Lajossal együtt egyike volt a Szegedi Orvostudományi Egyetemen 1957-ben önállósult Gyógyszerésztudományi Kar első professzorainak.

Több mint negyed századon át foglalkozott a farmakognózia oktatásával, új növényi hatóanyagok kutatásával. Számos közleményben foglalta össze kutatási eredményeit, egyetemi jegyzetek szerzője, *Halmi János* professzorral közösen írt úttörő jelentőségű *Farmakognózia* tankönyvet (1963). A farmakognózián kívül más szaktárgyakat is előadott, pl. gyógyszerésztörténet, gyógyszerellenőrzés, jogszabály-ismeret.

A Magyar Gyógyszerkönyv VI. kiadásának Szerkesztőbizottságában a Farmakognóziai Albizottság tagja, míg a VII. kiadásban 1976-ig annak elnöke volt.

Különböző egyetemi vezetői funkciókat látott el: 1953-1956-ban dékán-helyettes, 1960-1961-ben rektorhelyettes, 1961-1967-ben a Gyógyszerész-tudományi Kar dékánja.

1978. november 28-án hunyt el Szegeden, nyughelye a szegedi Belvárosi temetőben van.

Személyes emlék. *Novák* professzor 1954 őszén első ízben tartott *gyógyszerésztörténet* előadásokat az I. és II. éves hallgatóknak. A jelenlét ellenőrzésére a kétszáznál több diák nevét nem volt idő felolvasni. Ezért a nevét mindenkinek fel kellett írnia egy cetlire s ezeket összeszedték.

A másodévesek, akik már „dörzsöltek” voltak, némelyik társuk nevét ötven-hatan is feleírták. Nagy botrány lett belőle... A „tananyag” mindössze 13 oldal volt...

Novák professzor engedte, hogy fiatal munkatársai mind az oktatást, mind a kutatást megreformálják!

1973 tavaszán az egyik tanterem előadói asztalának méretéről volt szó.

– *Ez kérem túl magas!* – mondta *Novák* professzor.

– *Ez kérem túl alacsony!* – mondta *Kedvessy* professzor.

Tény, hogy – magasságuk függvényében – mindkettőjüknek igazuk volt...

Széki Tibor [3,4,13,17,18,20,22,23,26,28,32,35,36] és

Winkler Lajos [3,4,16,20,22,26,28,37-39] munkásságát és jelentős hozzájárulásukat a modern kémiai tudományok kialakulása és fejlődése, valamint a gyógyszerészoktatás terén korábbi közleményeinkben méltattuk [35,37].

(**10. ábra** – *Széki Tibor* és **11. ábra** – *Winkler Lajos*)

Szakmai tekintélyüknél fogva *Winkler Lajos* (Arad, 1863 – Budapest, 1939) – „az elemző és gyógyszerészi vegytan tanára” – a III. (1909) és a IV. (1934), *Széki Tibor* (Kolozsvár, 1879 – Budapest, 1950) – „a szerves és gyógyszerészi kémia egyetemi tanára” – a gyógyszerkönyv V. (1954) kiadásának Szerkesztőbizottságában kapott szerepet.

10. ábra. Széki Tibor

11. ábra. Winkler Lajos

Utógondolatok

A történelmi Magyarország területén született számos értékes szakember járult hozzá a szakma és intézményeinek alakulásához, fejlődéséhez Mai szemmel értékelve megállapítható, hogy a magyar gyógyszerészet intézményeinek kialakítása, a képzés, a kutatás terén, az előzőekben méltatott *erdélyi* születésű személyiségek jelentőset alkottak. A magyar gyógyszerészet területén – mellettük – kimagasló szerepet töltött be a *délvidéki* származású *Than Károly* [9], valamint a *felvidéki* eredetű *Karlovszky Geyza* [26,40,41].

A magyar gyógyszerészet 20. századi sorsának alakulását társadalmi szinten döntően befolyásolták Európa történelmének eseményei. Az első világháborút lezáró trianoni döntés leszakította a magyarok által lakott peremrészeket, súlyos megpróbáltatások következtek, az új hatóságok megszüntették a közel félévszázada működő Kolozsvári Magyar Tudományegyetemet teljes intézményrendszerével együtt, melynek következtében ennek szellemi potenciálja is széttöredezett. A világháborúkat követő döntések a szakma egyéniségeinek pályafutásának irányát is meghatározták. Sokan kényszerültek szülőhelyüket elhagyva továbbfolytatni szakmai pályafutásukat Magyarországon, ahol közülük többen a szakma vezéregyéniségeivé váltak.

Quo vadis Pharmacopoea? A harmadik évezred kihívásai

A magyar nemzeti gyógyszerkönyv fejlődésének szakaszait elemezve az **I. kiadás (1871)** történelmi, forradalmi, úttörő szerepe vitathatatlan.

A következő, meghatározónak tekinthető kiadás – a súlyos veszteségeket hozó második világhévíést követően – 1954-ben látott napvilágot. A háború okozta szenvedések kezelésére felgyorsultak a gyógyszerkutatások. A már alkalmazásban levő szulfonamidok mellett a kutatások egyik legnagyobb hatású eredménye a penicillinek bevezetése lett.

Az ötödik kiadás – a már a 30-as évektől érlelődő folyamat tükröződéseként – a gyógyszerek ipari szintű gyártásának fejlődését figyelembe véve már olyan vizsgálati módszereket tartalmazott, melyek nemcsak a gyógyszertárak, hanem a gyógyszergyárak és az ellenőrzés szükségleteit is kielégítették. Ennek kialakításában jelentős szerepet játszott a Szerkesztőbizottság elnöke, *Schulek Elemér*

professzor. E háromkötetes kiadásban külön kötetben találjuk az Alapelvek mellett a vizsgálati módszereket.

Az V. kiadásban lefektetett alapelvek határozták meg a VI. (1967), majd a VII. (1986) kiadást is.

A Magyar Gyógyszerkönyv VII. kiadása már egy új korszak előszelét hordozta magában. Azáltal, hogy a gyógyszeripar fejlődése által Magyarország egyre fokozottabban kapcsolódott be a nemzetközi gyógyszer-kereskedelembé, számos nemzetközi egyezményhez csatlakozott a gyógyszerminőség-biztosítás, a gyógyszerbiztonság növelése, a megfelelő szabályozó és ellenőrző rendszerének átvételére illetve kialakítására. Ez a kiadás tekinthető az *utolsó saját nemzeti alapokon szerkesztett magyar gyógyszerkönyvnek*.

A **20. század** nyolcvanas majd kilencvenes éveinek fejleményei egyre inkább a nemzetközi szerkesztésű gyógyszerkönyv aktualitását helyezték előtérbe. A kezdetben nagy reményekre jogosító csatlakozás az Európai Unióhoz, a nemzetközi gyógyszer-kereskedelem követelményrendszerének egységesítése hangsúlyossá tette az Európai Gyógyszerkönyv (EGyK) előírásainak elfogadását, az Európai Gyógyszerkönyvi Egyezmény aláírása nyomán.

Ez a folyamat eredményezte az EGyK magyar nyelven való „meghonosítását”, a **Magyar Gyógyszerkönyv VIII. kiadását**, amely kötetekben 2003-al kezdődően jelent meg, az *Országos Gyógyszerészeti Intézet Gyógyszerkönyvi Bizottságának* égisze alatt.** Ez a kiadás fordítás és egyben adaptáció, melyben a saját cikkelek szerkesztése is az EGyK elvei szerint történik.

Amellett, hogy egyes európai országokban a gyógyszer-tárakban gyakorlatilag nem folyik magisztrális gyógyszerkészítés, más országok olyan gyógyszerkönyvi változatokat adnak ki, melyek saját, nemzeti jellegű (nemzeti hagyományaiknak megfelelő) előírásokat tartalmaznak. Ilyenek a francia (*Pharmacopée Française*, 11. kiadás), német (*Deutsches Arzneibuch*, 2020), olasz (*Farmacopea Ufficiale della Repubblica Italiana*, 12. kiadás, 2020). Sajátos a helyzete az Egyesült Királyságnak az Európai Unióból való kilépés nyomán, a *British Pharmacopoeia* 2022-es kiadása továbbra is tartalmazza az EGyK cikkeleit és – egyedi módon – az állatgyógyászati szerek cikkeleit is magában foglalja.

A Magyar Gyógyszerkönyv VIII. kiadása ma elsősorban a gyógyszerek nemzetközi bevezetésének és kereskedelmének minőségi követelményrendszerét tartalmazza. Ezen kívül eleget kell tennie a még jelenleg is fontos és akár nélkülözhetetlen saját gyógyszer-tári magisztrális

gyógyszerkészítés hagyományainak. Szerkesztésében, a tudományágak szaknyelvének fejlődését és egységesülését szem előtt tartva, továbbra is alapvető szempont a magyar gyógyszerkönyvi szaknyelv megőrzése, ápolása, fejlesztése.

Az EGYK igen dinamikus, három évenkénti megjelenését tekintve, az új információk – anyanyelvi szinten – egyre inkább az on-line térben követhetők. Ebből a szempontból érdekességet mutat a *Román Gyógyszerkönyv (Farmacopeea Română, 10. kiadása 1993-ban jelent meg)*, melynek az Európai Gyógyszerkönyvi Egyezményhez való csatlakozás (2003) jegyében, már 2000-től megjelentek a pótkötetei, ezek – román fordításban – az EGYK adott időpontokban hatályos kiadásainak általános előírásait tartalmazzák. A továbbiakban, az ország Európai Unió csatlakozását követően (2007) már a *Gyógyszer és Gyógyászati Eszközök Nemzeti Ügynöksége (Agenția Națională de Medicamente și Dispozitive Medicale)* honlapján követhetők az EGYK előírásai.

Az Európai Gyógyszerkönyv ütemes fejlődése során számos új tendenciával találkozunk. Ilyen például a hatóanyag-társításokat tartalmazó készítmények cikkelyeinek megjelenése a brit, az USA és a japán gyógyszerkönyvekhez igazodva.

Az új gyógyszerek között növekszik a biológiai gyógyszerek aránya, nagyszámú géntechnológiai úton nyert bioterápiás peptid-készítmény jelent meg, valamint nő a biohasonló készítmények száma is. A gyógyszerkönyvi előírások tekintetében érvényesítik a tudományos gyógyszerminőség-fejlesztés elvét, mind a ható-, mind a segédanyagok esetében.

Mindent egybevetve - amellyel, hogy a kép nagyon változatos - egyre inkább az legújabb eredmények, ismeretek gyors bevezetésének lehetünk tanúi, a hagyományos, klasszikus gyógyszerészet eszközeinek kilúgozódása mellett. Ennek követése a folyamatos szakmai továbbképzés nélkül ma már szinte lehetetlen.

A nemzeti gyógyszerkönyvek evolúciós szerepe viszont vitathatatlan, hiszen a gyógyítás kultúrtörténetének krónikái. Kétségtelen, hogy a haladás, a kutatás és a tudomány rohamléptű sikerei nemzetközi terepen születnek. Párosulva mindez a kereskedelmi megfontolásokkal Európában is egységes(ített) követelményeket előíró – nemzeti kereteken átívelő – gyógyszerkönyv született. Azonban e téren is érvényesül a térségek fejlettségével (is) összefüggő ún. vezető gyógyszerkönyvek fennmaradása, ami az országonkénti sajátos, nemzeti gyógyítási eszközök, hagyományok megőrzésének fontosságát

is hangsúlyossá teszi. Ugyanakkor különleges feladat a nemzeti szaknyelv fejlesztése, számos új fogalom megjelenésével, átültetésével, esetenként sajátos elnevezések alkotásával.

A korábbi kiadású (I. – VII.) gyógyszerkönyvek a magyar gyógyszerészet, a szakmai anyanyelv fejlődésének állomásai, történetének krónikái, melyeket nem csak antikvárium érdeklődésként tarthat számon a jelen- és majdan az utókor. Reményt ad erre, hogy mintegy harminc évvel ezelőtt az első két magyar gyógyszerkönyv hasonló kiadásban is megjelent [1-8,42-52].

***E helyütt emlékezünk kegyelettel és hálával a közel múltban elhunyt Paál Tamás professzorra (Budapest, 1943–2021), az Országos Gyógyyszerészeti Intézet hajdani főigazgatójára, a korszakváltó VIII. kiadás szerkesztőbizottságának elnökére.*

Irodalom

1. Magyar Gyógyszerkönyv – Pharmacopoea Hungarica. Pesti Könyvnyomda-Résztvény-társulat; 1871.
2. Magyar Gyógyszerkönyv – Második kiadás. Pharmacopoea Hungarica – Editio secunda. Budapest: Athenaeum R.Társ; 1888.
3. Magyar Gyógyszerkönyv – Harmadik kiadás. Pharmacopoea Hungarica - Editio tertia. Budapest:M.Kir.Állami Nyomda; 1909.
4. Magyar Gyógyszerkönyv IV. kiadás – Pharmacopoea Hungarica editio IV. Budapest: Magyar Királyi Állami Nyomda; 1934.
5. Magyar Gyógyszerkönyv V. kiadás – Pharmacopoea Hungarica editio V. Budapest: Egészségügyi Kiadó; 1954.
6. Magyar Gyógyszerkönyv VI. kiadás – Pharmacopoea Hungarica editio VI. Budapest: Medicina Könyvkiadó; 1967.
7. Magyar Gyógyszerkönyv VII. kiadás – Pharmacopoea Hungarica editio VII. Budapest: Medicina Könyvkiadó; 1986.
8. Magyar Gyógyszerkönyv VIII. kiadás I. k. – Pharmacopoea Hungarica editio VIII. T. I. Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt.; 2003.
9. Kata M, Gyéresi Á. Jeles magyar vegyész és gyógyszerész a modern kémiai tudományok megalapozásában. II. 2 Than Károly. Orvostudományi Értesítő 2018;91:125-30.
10. Dlusztus I. Az iskolateremtő. – In: Dlusztus I, Temesvári M. Patikák és patikusok. Szeged: Nemzeti Értékek Könyvkiadó; 2020,167. p.
11. Domonkosné Dávid Á. Dávid Lajos (1889-1962) száz éve született gyógyszerész, egyetemi tanár, a szegedi Gyógyyszerészeti Intézet és Egyetemi Gyógyszertár volt igazgatója. Gyógyyszerészet. 1989;33:507-510.
12. Erős I. Egy intézet története. I. rész: A hősök – 125 éve született prof. Dávid Lajos, az intézet alapító főigazgatója. Gyógyyszerészet. 2014;58:479-487.
13. Gaál Gy. – Egyetem a Farkas utcában. Kolozsvár: Erdélyi Magyar Műszaki Társaság; 2002. 72-4,80,89,98,99,103,119,126,133-5,143.p.

14. Mezey G. Az első magyar egyetemi gyógyszerértár rövid története (Kolozsvár – Szeged). Gyógyszerésztörténeti diárium – Historiae artis pharmaciae. 1974;III. 2:109-13.
15. Péter H. M. Megemlékezés Dávid Lajos gyógyszerésről, Kézdivásárhely neves szülöttjéről. Orvostudományi Értesítő Kolozsvár: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. 1993; 65:8-12.
16. Péter H. M. – Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai II.k. Kolozsvár:Erdélyi Múzeum-Egyesület; 2013. 57-9,80-3,165-9,213-4,240-1,266-8,366-7,369-71,414-6.p.
17. Péter H. M. Gyógyszerészképzés a Ferenc József Tudományegyetemen 1872-1919 között. Kolozsvár:Erdélyi Múzeum-Egyesület k.;2019. 19-20,25-9,34,56,57.p.
18. Erős I, szerk. A szegedi gyógyszerészképzés és a szegedi Gyógyszerésztudományi Kar története. Szeged: JATEPress; 2007. 27,33-4, 60-2,74-5,81,109-11,140-6,201-2.p.
19. Szegedi Egyetemi Almanach (1921-1996) - Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem. Szeged:Hungária; 1997. 143,154,403,415,416,420-1.p.
20. Szmodits L. Neves magyar gyógyszerészek kegyeleti adataira. Budapest: Dictum Kiadó; 2003. 60,164,187,253,175,263,289.p.
21. Vizi E. Sz. Issekutz Béla (1886-1979). – In: Híres magyar orvosok. Budapest: Galenus Kiadó; 2000. 61-4, 101-3.p.
22. Zalai K. A magyar gyógyszerészet nagyjai. Budapest: Galenus Kiadó; 2001. 39,51,52,58,62,63,82,95,115.p.
23. Bóna E. Medicina in nummis szegediensis. Szegedi vonatkozású orvos-gyógyszerész emlékek Szeged: Somogyi Könyvtár kiadása; 1986. 34,68,101,103,104.p.
24. Knoll J. Issekutz Béla (1886-1979). – In: Esti beszélgetés. Magyar gyógyszerkutatók portréi. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia – Gyógyszerkémiai és Gyógyszer technológiai Munkabizottsága k.; 2005. 137-148.p.
25. Minker E. Szeged egyetemének elődjai. Szeged: A Szegedi Tudományegyetem kiadványa; 2003. 72-4,80,98,99,103,119,126,133-5,143.p.
26. Zalai K. Gyógyszerészeti numizmatika. Budapest: Magyar Gyógyszerészeti Társaság; 1998. 21,29,31,33,37,40,43,45,92 sz.
27. Péter M, Péter H. M. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának százéves tevékenysége 1906-2006. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület; 2006. 153.p.
28. Zalai K. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság ötven éve (1924-1974). Budapest: A Magyar Gyógyszerészeti Társaság kiadványa; 1974. 5,14-6,36,38.p.
29. Dr.Kovács László 1930-2002. Gyógyszerészet. 2002;46:379-80.
30. Morvai J. Dr.Kőszegi Dénes (1888-1970). Gyógyszerészet. 1970;14:361-2.
31. Stájer G. Tanársegéd voltam a földszinten. Hatvan éves a Szegedi Tudományegyetem, Gyógyszerkémiai Intézet. Szeged: JATEPress; 2007. 10, 12,13,94.p.
32. Minker E. Néhány ecsetvonás dr.Novák István arcképehez. Gyógyszerészet. 2003;47: 650-4.
33. Szabó L Gy. Egymásért vagyunk. Személyes emlékezések botanikusokról, tudós tanárokról és kutatókról. Pécs: Szerzői kiadás; 2020. 154-5.p.
34. Szendrei K. – Novák István 1906-1978. Gyógyszerészet. 1979; 23:81-82.
35. Kata M, Gyéresi Á. Jeles magyar vegyészek és gyógyszerészek. III. rész: Széki Tibor, Orvostudományi Értesítő. 2019;92:66-72.
36. Szegedi Egyetemi Almanach (1921-1995) – József Attila Tudományegyetem. Szeged: Hungária; 1996. 428.p.
37. Gyéresi Á, Kata M et al. Jeles magyar vegyészek és gyógyszerészek a modern kémiai tudományok megalapozásában. I. rész I.2 Winkler Lajos. Orvostudományi Értesítő. 2018;91: 75-80.
38. Rom P. Winkler Lajos emléke. A gyógyszerész. 1954;9:101-3.
39. Winkler Lajos (1863-1939), – Emlékszám születésének 100. évfordulóján. Gyógyszerészet. 1963;7:80-120.
40. Hegedüs L, Táplányi E. Karlovsky Geyza (1860-1936). Gyógyszerészet. 1984;28:461-3.
41. Tömpe P. 150 évvel ezelőtt született a „Thanatol” felfedezője, Karlovsky Geyza (1860-1936). Gyógyszerészet. 2010;54: 668-669.
42. Grabarits I. A gyógyszerkönyvek születése. – In: A Magyar orvosi nyelv tankönyve (szerk.: Bösze Péter). Budapest:Medicina Könyvkiadó Zrt.; 2009. 119-45.p.
43. Gyéresi Á, Kata M et al. A nemzeti gyógyszerkönyvtől az Európai Gyógyszerkönyv nyelvi adaptációjáig – a Magyar Gyógyszerkönyv 140 éve. Orvostudományi Értesítő. 2012;85:47-53.
44. Kempler K. Gyógyszerkönyvek és kommentárjaik. – In: A magyarországi gyógyszerészet a századfordulón (1888-1914). Budapest:A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár kiadványa; 1984. 160-79.p.
45. Rádóczy Gy. A Magyarországon hivatalos gyógyszer normatívumok. Comm. Hist. Artis Med. 1981:93-6.
46. Végh A. A magyar gyógyszerkönyvek kialakulása. Gyógyszerész-történeti diárium – Historiae artis pharmaciae. 1974;III, 2: 68-88.
47. Zboray B. A „magyar gyógyszerkönyv” száz éve, Orvostörténeti közlemények/Comm.hist.artis med. 1974;71-72: 95-111.
48. Convention on the elaboration of a European Pharmacopoeia, Strasbourg, 22.VII.1964.
49. Paál T, Kőszeginé Szalai H. A Magyar Gyógyszerkönyv nyolcadik kiadása, mint az Európai Gyógyszerkönyv honosítása, egyben a gyógyszerekre vonatkozó nemzeti szintű szabályozás eszköze. Gyógyszerészet. 2006;50:283-6.
50. Pleckné Makk É, Nagy A. Út a jelenleg hatályos gyógyszerkönyvig. Gyógyszereink. 2014; 63:110-3.
51. Farmacopeea Română ediția a X-a et Suplimente: București:Editura Medicală; 1993, 2000, 2001, 2004, 2006.
52. Kőszeginé Szalai H. Az Európai Gyógyszerkönyv szakszerűségének újabb irányai. Gyógyszereink. 2021;70:26-33.